

LUND UNIVERSITY

Linneansk naturalhistoria

Dunér, David

Published in:
Svenska Linnésällskapets årsskrift

2025

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Dunér, D. (2025). Linneansk naturalhistoria. *Svenska Linnésällskapets årsskrift, 2025*, 152-155.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Carl von Linné, målning respektive bronsbyst av Johan Falkman, invigd på Kiviks hotell den 27 juni 2025. Foto: David Dunér.

seder. Han hade inte minst den poetiska blicken, som såg skönheten i odlingslandskapet, Skapelsens ordning i naturens rike och människornas samhälle. Linné såg sambandet mellan natur och hälsa, mellan kost och klimat, mellan landskap och livsvillkor. Österlen var ett sådant landskap. För smålänningen Linné, som kom från det karga, steniga och granskogstäta Småland, måste Skånes slätter, ljusa lövskogar och frodiga köksträdgårdar upplevts som en annan värld av fruktbarhet, ett uttryck för livets mångfald. Linné har lärt oss att se det vi har omkring oss, upptäcka livets mångfald, att se världen med nyfikenhet, men också med vördnad och ansvar. Se, se detaljerna, sammanhangen, upptäck och förundras! (Tal vid invigning av Linnéstaty i Kivik den 27 juni 2025.)

LINNEANSK NATURALHISTORIA. Det finns i huvudsak tre skäl till att skriva om naturalhistoriens historia: att vi vill veta mer om människan, samhället eller naturen. Det första skulle kunna kallas för naturalhistoriens kulturhistoria, om människors föreställningar och tankar om naturen, hennes liv i och samspel med naturen. Häri ingår etnobiologiska studier av förhållandet mellan människan och det levande omkring henne, som växter (etnobotanik) och djur (etnozoologi). Ett exempel på etnobotanik, eller mer specifikt gastro-

nomins historia, är den nyligen utkomna artikeln "Home is where Tatars eat päramäts" av Sabira Ståhlberg och Ingvar Svanberg, i den näringsrika mathistoriska tidskriften *Petits Propos Culinaires* 132 (2025), 89–114. Artikeln bjuder på ett gott smakprov av Linnélärjungen Johan Peter Falcks kulinariska erfarenheter av det tatariska köket. Falck, tillsammans med sin tyske medresenär Johann Gottlieb Georgi, tillhör några av de första som förmedlat närmare beskrivningar av Volgatatarernas mathållning. De noterade bland annat att tatarerna i Kazan åt stora mängder kokta och bakade grynrätter, att de odlade råg, vete och andra sädeslag, och i trädgårdarna kål, purjolök, lök, rova och många andra köksväxter. En etnozoologisk studie, "Vad säger taltrasten?", återfinns i *Fauna & flora* 120:1 (2025), 42–43, vari Ingvar Svanberg skriver om taltrastens sång – eller 'kleran' som Linné kallade den när han hörde den på väg norrut på sin Lappländska resa. I skogen norr om Uppsala satt kleran i en grantopp och sjöng i maj 1732.

Längre norrut på färden genom Sápmi mötte Linné den parasitiska renstyngsflugan *Hypoderma tarandi* L., om vilken han skriver hur den lägger ägg under skinnet på renen och ger bölder ur vilka en ny fluga kläcks. Artikeln "Writing history into the economy of nature. Carl Linnaeus (1707–1778) and Lars Montin (1723–1783) on the Reindeer Warble Fly (*Hypoderma tarandi* L.)" av Linda Andersson Burnett, Hanna Hodacs och Staffan Müller-Wille, publicerad i *Annals of Science* 82:3 (2025), kan sägas vara ett exempel på en studie i naturalhistoriens politiska historia. De naturvetenskapliga, entomologiska teoribildningarna är här sekundära; snarare ligger intresset på hur den naturalhistoriska forskningen speglar större politisk-ekonomiska samhällsförändringar. Genom att kontrastera Linnés observationer av renstyngsflugan mot lärjungen Lars Montins iakttagelser två decennier senare fångas deras olika inställning till samerna i förhållande till politiska förändringar under 1700-talet. De båda studerade flugans livscykel och dess påverkan på samiska livsförhållanden. Linnés iakttagelser av renstyngsflugan förenas med hans betraktande av samerna som levande ett hälsosamt liv i balans med naturen. Samspelet mellan flugan, renen och sammen blev ett exempel på vad han senare kallade naturens ekonomi. Montin i sin tur spekulerade i stället kring hur samerna, med hänvisning till den irriterande renstyngsflugan, ledde sina renhjordar till Norge för att undvika beskattning av den svenska kronan, men också hur styngflugan kunde användas för att förmå samerna till produktivt arbete. Deras syn på samerna kan ses i ljuset av en politisk förändring, en växande statskontroll över de norra delarna av Sverige under

Sandhuggorm, Vipera ammodytes (fig. II) i Carl von Linné (pres.), Surinamensia Grilliana (1748). Kopparstick av Carl Bergqvist efter en teckning av P. A. Pettersson. Foto: UUB.

1740- och 1750-talen. Vad författarna söker är med andra ord samband mellan naturalhistoriska praktiker och människans politiska och koloniala historia. I Linnés fall lever samerna utanför historien i ett tidlöst, idealiserat samspel med naturen. Montin rör sig i stället mot föreställningar om historisk förändring, hur samerna representerar ett tidigare stadium i mänsklighetens civilisationshistoria. I fokus är inte flugan i sig, utan synen på det samiska samhället. Den parasitiska styngflugan är en lins för att upptäcka en politisk attitydförändring.

Om de föregående artiklarna är goda exempel på hur naturalhistoriens historia kan användas för att lära känna människan och politisk-ekonomiska samhällsförändringar, ger en annan artikel ett exempel på hur man kan studera naturalhistoriens historia för att lära känna naturen och dess förändring. László Krecsák och medförfattare har i en artikel i den vetenskapliga tidskriften *Zootaxa* omvärderat den historiska taxonomin och typmaterialet gällande arten sandhuggorm, *Vipera ammodytes* ("Assessment of the Linnaean type material of the Nose-horned viper, *Vipera ammodytes* (Linnaeus, 1758)", *Zootaxa* 5537:1 (2024), 24–48). Arten, som kännetecknas liksom vår svenska

huggorm av ett sicksackmönster på ryggen, förekommer livskraftigt i sydöstra Europa och i Mindre Asien. Linnés beskrivning i den tionde upplagan av *Systema naturae* (1758), där den går under namnet *Coluber ammodytes*, betraktas som lektotyp för arten. Frågan är dock var detta exemplar som Linné beskrev insamlades; själv anger han endast "Orienten". Författarna föreslår att det var den svenske diplomaten Edvard Carleson som samlade in det i Belgrad Ormanı utanför Istanbul i Turkiet någon gång mellan augusti 1738 och juni 1746, och sedan skänkt det till Linné efter hemkomsten till Sverige i september 1746. Linné lät då framställa en bild av sandhuggormen som publicerades i avhandlingen *Surinamensia Grilliana*, försvarad av Peter Sundius den 18 juni 1748 (mer om Sundius, se denna årgång av *SLÅ*, s. 165). Naturen är en spegel i vilken människan kan se sig själv, samhällets förändring och det levande omkring henne.

INTELLEKTUELLA SLAGSMÅL. Linné karakteriserade den svenska disputationen – med hänvisning till Ludvig Holbergs satiriska roman *Niels Klim* – som ett slags intellektuellt slagsmål: "En tvist, som synes hota att utmyнна i dråp, slutas plötsligt med komplimanger och gratulationer. Enligt vedertagen sed lämnar præses katedern som segrare. Akten avslutas med kalas." (*SLÅ* 1940, 14) I två volymer omfattande totalt 1 262 sidor har Mattias Kärholm i *Swedish dissertations and their subjects, 1600–1820. An annotated catalogue* (Brill, 2024) katalogiserat alla kända avhandlingar publicerade inom det svenska riket mellan åren 1600 och 1820. Det handlar om väldigt många intellektuella slagsmål genom historien. Linné deltog som preses i 186. Bara i Sverige – en perifer region i Europas akademiska landskap – publicerades under denna period över 21 000 avhandlingar, försvarade vid blott tre universitet: Uppsala, Lund och Åbo (Greifswald och Dorpat undantagna). Av förklarliga skäl försöker Kärholm inte sig på att utifrån dessa verk göra en heltäckande intellektuell historia. Att läsa, tolka och kontextualisera innehållet i alla dessa avhandlingar skulle kräva en samlad insats av åtskilliga generationer av forskare. Ett bibliografiskt projekt av denna omfattning och komplexitet är förståeligt nog ett formidabelt åtagande för varje enskild forskare. Ett och annat misstag är svårt att undgå. Kärholm erbjuder i vilket fall en första ansats till en bred översikt över dissertationsgenrens allmänna tematiska trender och förändringar över tid. Denna katalog utgör en användbar språngbräda för framtida forskning och understryker den stora vetenskapliga potential som finns i vidare studier av detta rika och mångskiftande material.